

СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ПОЛІТИКА ТА ДЕМОГРАФІЯ

УДК 364.22
JEL Classification: I31; J11; J21; J38

БІДНІСТЬ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ І ПРОГНОЗИ ЩОДО ЇЇ ПОДОЛАННЯ

©2022 ЛУЧИК С. Д., ЛУЧИК М. В.

УДК 364.22
JEL Classification: I31; J11; J21; J38

Лучик С. Д., Лучик М. В.

Бідність в Україні: реалії сьогодення і прогнози щодо її подолання

Мета статті полягає у дослідженні проблем бідності в Україні й обґрунтуванні шляхів її подолання. Аналізуючи, систематизуючи й узагальнюючи звітні дані Державної служби статистики України, Державної служби зайнятості України та державних інституцій, автори статті розкривають ситуацію з бідністю населення, яка мала місце в країні станом на початок 2022 року, визначають вплив на неї демографічних чинників, рівня зайнятості, оплати праці та соціального захисту. У статті висвітлено проблеми різкого поглиблення бідності українського населення, що спричинено руйнуванням національної економіки внаслідок розгортання повномасштабної війни в країні. Проаналізовано складові доходів населення у воєнний час, зокрема, виплати заробітної плати, соціальні виплати (пенсії, допомоги з безробіття, вимушеним переселенцям тощо). Досліджено ситуацію з інфляцією в країні, різке зростання якої призвело до катастрофічного зниження доходів українців. Розглянуто та проаналізовано розроблені міжнародними і вітчизняними організаціями, а також урядом країни прогностичні оцінки на коротку перспективу щодо динаміки ВВП України та рівня інфляції. Це дозволило окреслити можливі шляхи зниження рівня бідності українців через ефективне використання фінансової допомоги, що надходить з боку міжнародних організацій і різних країн, шляхом спрямування її на відновлення національної економіки на новому технологічному рівні. Це, насамперед, подальший розвиток ІТ-сфери, а також запровадження і розвиток високотехнологічних виробництв в Україні, що буде спроможне оживити ринок праці, розширити його, збільшити податкові надходження до бюджету та забезпечити підвищення доходів українців, а отже, зменшити рівень бідності населення і повернути людський капітал в країну. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є подальше дослідження державних економічних політик різних країн щодо подолання бідності населення.

Ключові слова: бідність, дохід, війна, безробіття, інфляція, фінансова допомога, технологічний розвиток.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-4-222-231>

Рис.: 7. **Бібл.:** 24.

Лучик Світлана Дмитрівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри інклюзивної економіки, кібернетики і комп'ютерних наук, Кам'янець-Подільський державний інститут (вул. Годованця, 13, Кам'янець-Подільський, 32300, Україна)

E-mail: luchiksvitlana@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0757-1140>

Researcher ID: V-7133-2017

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57189046369>

Лучик Маргарита Василівна – кандидат економічних наук, керівник, ПАТ «Креді Агріколь Банк» (вул. Пушкінська, 42/4, Київ, 1004, Україна)

E-mail: luchik-margarita@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4822-5407>

Researcher ID: K-6129-2018

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57203517851>

UDC 364.22
JEL Classification: I31; J11; J21; J38

Luchyk S. D., Luchyk M. V. Poverty in Ukraine: Realities of Today and Forecasts for Overcoming

The purpose of the article is to study the problems of poverty in Ukraine and substantiate ways to overcome it. Analyzing, systematizing and generalizing the reporting data of the State Statistics Service of Ukraine, the State Employment Service of Ukraine and other State-based institutions, the authors of the article reveal the situation with poverty of the population that occurred in the country as of the beginning of 2022, determine the impact on it of demographic factors, employment, wages, and social protection. The article highlights the problems of sharp deepening of poverty of the Ukrainian population, which is caused by the destruction of the national economy as a result of the unfolding of a full-scale war in the country. The components of incomes of the population in wartime are analyzed, in particular, wage payments, social benefits (pensions, unemployment benefits, aid to internally displaced persons, etc.). The situation with inflation in the country, the sharp growth of which led to a catastrophic decline in the incomes of Ukrainians, is examined. The forecast estimates for the short term on the

dynamics of Ukraine's GDP and inflation developed by international and domestic organizations, as well as by the government of the country, are considered and analyzed. This allowed to outline possible ways to reduce the poverty level of Ukrainians through the efficient use of financial assistance received from international organizations and different countries by directing it to restore the national economy at a new technological level. This is, first of all, the further development of the IT sphere, as well as the introduction and development of high-tech industries in Ukraine, which will be able to revive the labor market, expand it, increase tax revenues to the budget and increase incomes of Ukrainians, and therefore reduce the poverty of the population and return human capital to the country. Prospects for further research in this direction are further study of national economic policies of different countries to overcome poverty of the population.

Keywords: poverty, income, war, unemployment, inflation, financial assistance, technological development.

Fig.: 7. **Bibl.:** 24.

Luchyk Svitlana D. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Inclusive Economics, Cybernetics and Computer Science, Kamianets-Podilskyi State Institute (13 Hodovantsia Str., Kamianets-Podilskii, 32300, Ukraine)

E-mail: luchiksvitlana@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0757-1140>

Researcher ID: V-7133-2017

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189046369>

Luchyk Marharyta V. – Candidate of Sciences (Economics), Chief, PJSC «CREDIT AGRICOLE BANK» (vul. Pushkinska, 42/4, Kyiv, 1004, Ukraine)

E-mail: luchik-margarita@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4822-5407>

Researcher ID: K-6129-2018

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203517851>

Вступ. Російська агресія завдала масштабних збитків українській економіці. За 10 місяців війни, за даними Світового Банку, прями збитки, завдані у першу чергу житловому комплексу, транспорту, торгівлі та промисловості України, сягають 97 мільярдів доларів США. Збитки, спричинені порушенням економічних потоків та ланцюгів виробництва, оцінюються у 252 мільярди доларів [1].

Вторгнення Росії на територію України негативно вплинуло на всю світову економіку. Світові ціни на сировину злетіли, погіршилися перебої в ланцюгах поставок, інфляція стрибнула в більшості країн світу. Вторгнення Росії в Україну коштуватиме світовій економіці, за даними Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), 2,8 трлн дол. США недоотриманої продукції до кінця наступного року – і навіть більше, якщо сувора зима призведе до нормування енергії в Європі [2]. Згідно з глобальним економічним прогнозом The Economist Intelligence Unit (EIU) від 15 лютого, у 2022 році світовий ВВП мав зрости на 3,9 % після стрибка 2021 року. Однак війна зменшила прогноз світового ВВП на 2022 рік на 1,1 в.п. до 2,8 % у річному вимірі, тобто втрати можуть сягнути 1 трлн дол. США. Міжнародний валютний фонд також знизив свій прогноз глобального зростання на 1,2 в.п., від початкової січневої оцінки, до 3,2 %. Дані EIU вказують, що найбільше серед країн G20 постраждає ВВП Росії. До кінця 2022 року її економіка впаде на 10 % через санкції, порівняно з початковою оцінкою зростання в 2,6 відсотки [3].

За даними Програми розвитку ООН, через російсько-українську війну близько 71 мільйона людей зіткнулися з бідністю. Очікується, що вплив війни на ціни, продукти харчування та енергію призведе до збільшення кількості бідних у світі. За оцінками Світового банку, цього року ця цифра зросте на 75–95 мільйонів [4].

Однак найжахливіші наслідки вторгнення переживає сама Україна. Через війну втрачається людський капітал

країни, на відновлення якого може бути потрібно десятки років. В спільному аналітичному звіті Світового Банку, уряду України та Єврокомісії зазначається, що внаслідок війни в країні сім'ї було розділено й переміщено, порушено розвиток людського потенціалу, знищено культурну спадщину, а позитивна траєкторія розвитку економіки й рівня бідності змінилася на негативну [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато науковців досліджували і продовжують досліджувати питання доходів і бідності населення, якості життя, аналізувати вплив різних факторів на зміну їх рівнів. Серед сучасних вітчизняних науковців виділяються праці В. Антонюк, Н. Борецької, Н. Бородчук [6], О. Грیشної, А. Колот, Е. Лібанової [7; 8], Л. Лісогор, О. Новікової, М. Семикіної, А. Черенко [6] та інших.

У цій статті досліджуються проблеми бідності населення в Україні, її поширення та поглиблення з початку повномасштабної війни.

У статті проведено комплексне аналітичне дослідження бідності населення в Україні, включно у період повномасштабної війни з росією.

Метою статті є дослідження впливу різних чинників, таких як демографічні, зайнятості, оплати праці, інфляції на зміну рівня бідності українського населення за період незалежності країни та під час російської агресії, оцінка можливостей подолання бідності в Україні на коротку перспективу.

Виклад основного матеріалу й отриманих наукових результатів. Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав визначає бідність як стан людини, що характеризується постійним або тривалим позбавленням ресурсів, можливостей, вибору, безпеки і влади, необхідних для того, щоб мати достатній рівень життя та інші громадянські, культурні, економічні, політичні і соціальні права [9].

Бідність існує в кожній країні світу, хоча в одних країнах це більш гостра проблема, ніж в інших. Рівень бідності визначає кількість людей у певній демографічній групі, чий дохід нижчий за межу бідності. Межа бідності часто встановлюється на основі доходів: якщо дохід людини або сім'ї нижче певного рівня (прожиткового мінімуму), ця людина або сім'я вважаються бідними. Виділяють абсолютну бідність, або крайню, розуміючи під нею відсутність достатніх ресурсів для забезпечення основних життєвих потреб, в тому числі питної води, їжі або відсутність доступу до медичного обслуговування. Бідність вважається відотною, якщо людина або сім'я вважається бідною, а її дохід і ресурси нижчі за ті, що вважаються адекватними або соціально прийнятними для суспільства, в якому вони живуть. Бідні люди часто не можуть брати участь в економічних, соціальних і культурних заходах, які вважаються нормою для інших людей, а виконання їх основних прав може бути обмежене [9].

У 2020 році у світі в умовах крайньої бідності проживало на 71 млн людей більше, ніж з початку моніторингу цього процесу з 1990 року. В результаті чого загальна кількість бідних людей сягнула 719 мільйонів – приблизно 9,3 % світового населення – і свідчить про найбільший однорічний стрибок за понад 30 років [1].

Зростання крайньої бідності і зниження загального добробуту населення викликані інфляцією, знеціненням валюти та іншими кризами. Світовий Банк з урахуванням паритету купівельної спроможності (ПКС) 2017 року встановив нову міжнародну межу бідності, яка використовується для визначення крайньої глобальної бідності, у сумі 2,15 дол. США. Такі зміни відображують останні світові ціни та підвищення вартості долара. За оцінками Світового банку, у 2030 році 7 % населення планети житимуть

у крайній бідності [1]. ООН визначає дещо вищий міжнародний рівень бідності – 5,5 доларів США на день (для тих, хто може перетнути межу бідності – від 5,5 до 13 доларів на день).

В Україні вищий рівень абсолютної (крайньої) бідності зафіксовано у 1995–1996 роках із значенням 7,1–7,21 %. Починаючи з 2008 року частка українців, що проживали за межею крайньої бідності, скоротилась до 0,1 % і менше. У 2020 році цей показник становив 0,03 %. Частка українців, чий дохід не перевищував 5,5 дол США на день, є значно вищою. Найбільшу кількість бідних за таким критерієм було зареєстровано в Україні в 1996 році – 54,9 % від загальної кількості населення. У 2019–2020 роках рівень бідності зменшився до 2,5 %.

Однак, на думку окремих експертів, наведені цифри є сильно заниженими, оскільки український уряд встановив надто низьку межу бідності, намагаючись зменшити кількість людей, які живуть в злиднях.

Україна ще до російського вторгнення мала найнижчий або майже найнижчий ВВП на душу населення серед усіх європейських країн. Так, якщо за 1991–2020 роки в Україні зростання показника ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності склало 89 % (рис. 2–3), то у Польщі, Угорщині та Чехії за цей же період – 4–6 рази. У 2020 році за цим показником Україна знаходилась на 91-му місці і входила в одну групу з Молдовою, Узбекистаном, Киргизстаном і Таджикистаном [11]. Показник валового національного доходу (ВНД) на душу населення на Україні в 2021 році досяг максимального значення за весь період незалежності країни і становив 4120 дол. США (дані Світового Банку).

Середня заробітна плата вперше у 2021 році перевищила 500 дол. і становила 525 дол. США.

Рівень бідності населення

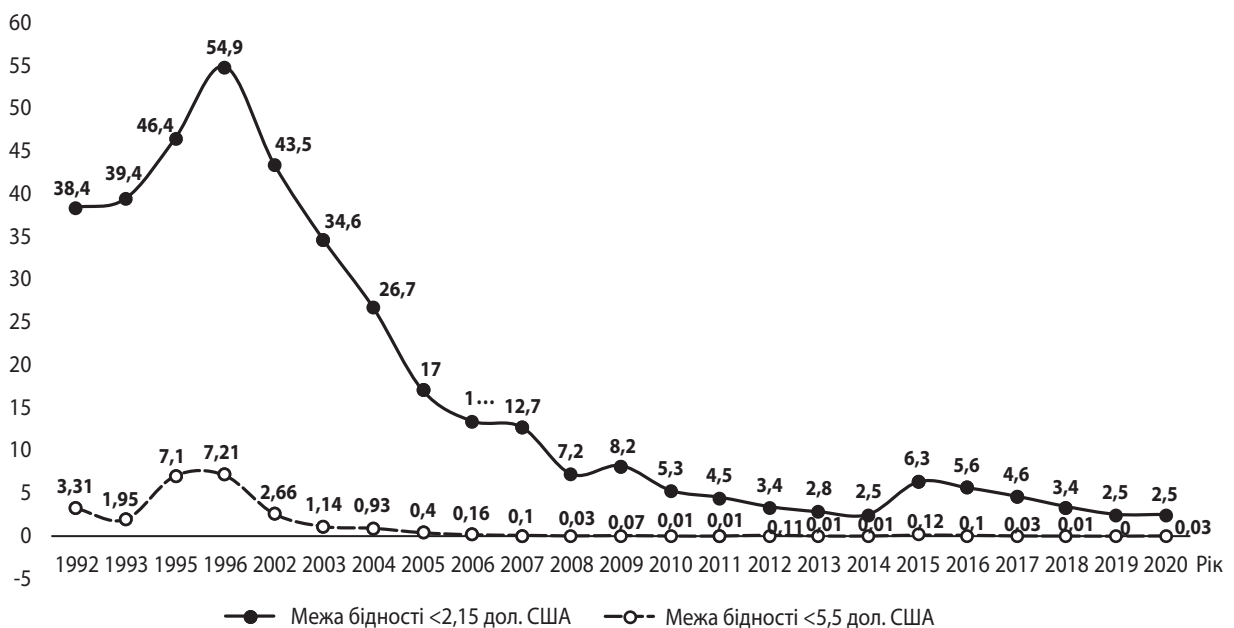

Рис. 1. Рівень бідності населення в Україні в 1992–2020 рр., %

Джерело: [10]

ВВП і ВНД, дол. США

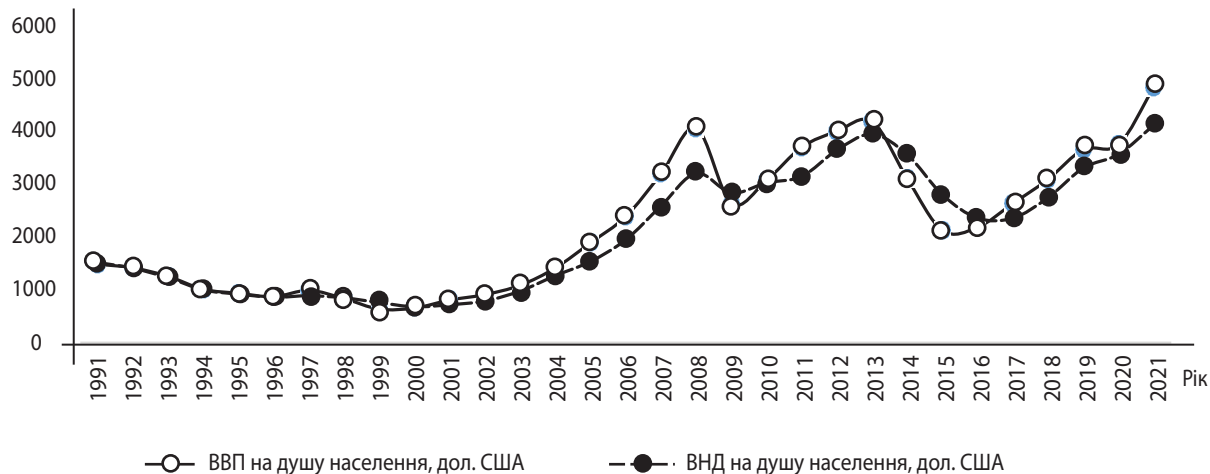

Рис. 2. Динаміка ВВП і ВНД на душу населення в Україні, дол. США в 1992–2021 рр.

Джерело: [12]

ВВП на душу населення

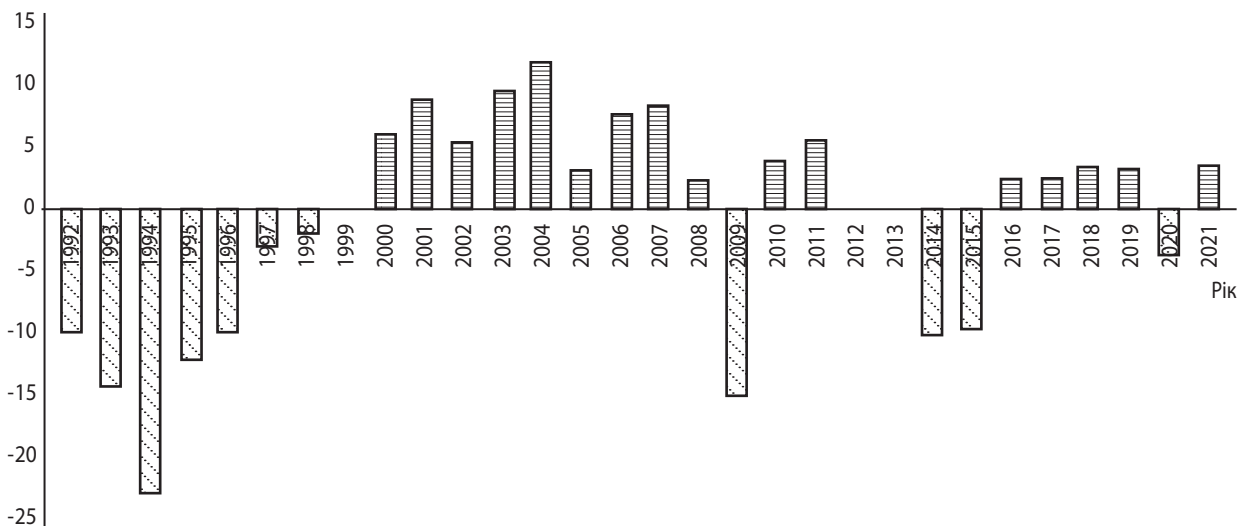

Рис. 3. Зростання / зниження ВВП на душу населення в Україні у 1992–2021 рр.

Джерело: [12]

Російське вторгнення в Україну нанесло значний удар по вітчизняній економіці. ВВП країни у другому кварталі 2022 року знизився на 37,2 % порівняно з другим кварталом 2021 року. Реальний ВВП у III кварталі 2022 року збільшився порівняно з попереднім кварталом на 9,0 % (з урахуванням сезонного фактору), а порівняно з III кварталом 2021 року – зменшився на 30,8 %. В цілому за прогнозами НБУ валовий внутрішній продукт за результатами 2022 року скоротиться на 32 % [13].

Доходи українців за період незалежності держави були вкрай нестабільними (рис. 4). Так, за 2002–2022 рр. наявний дохід на душу населення поступово збільшувався. Особливо відчутне зростання відбулось у 2012–2021 рр. Якщо у 2017 р. наявний дохід на душу населення становив

47269,7 грн, то на кінець 2021 року – 86016 грн, тобто збільшився практично удвічі.

Однак динаміка змін реального доходу на душу населення свідчить про значні просідання цього показника у 2009 і 2015 роках. Зміни політичної влади в країні, що супроводжувались фінансовими кризами, падінням курсу національної гривні, призвели до зменшення реальних доходів українців на 10 % у 2009 р., 11,5 % – у 2014 р. і на 20,4 % – у 2015 році. На кінець 2021 року наявний дохід у розрахунку на одну особу становив 86016 грн, зростання реального доходу склало 104,3 % до попереднього року. В середньому у 2021 році українці заробляли 14017,86 грн. У січні 2022 року середньомісячна заробітна плата склала 14577 грн.

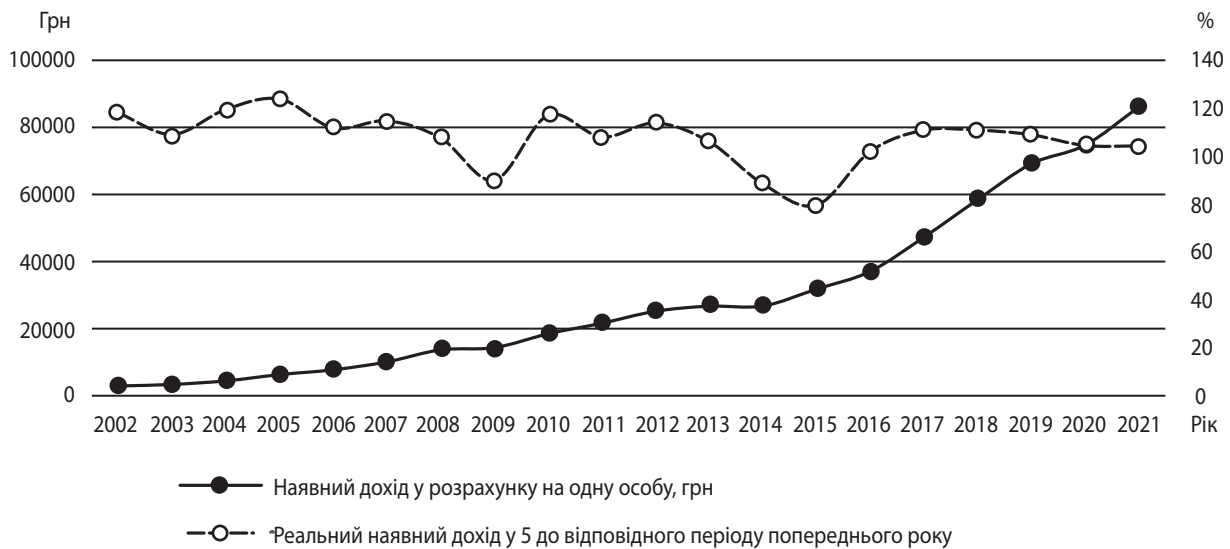

Рис. 4. Динаміка доходів українців в 2002–2021 рр.

Джерело: [14]

З початку повномасштабної війни до грудня 2022 року реальні доходи українців впали приблизно на 21 %, номінальна середня зарплата – приблизно на 5 %. Найбільше падіння доходів громадян зафіксовано у приватному секторі. За даними Світового Банку, 25 % українців житимуть у бідності до кінця 2022 року. До кінця 2023 року ця цифра може зрости до 55 відсотків [13].

Дослідження структури доходів українців показало, що заробітна плата становить менше половини. Якщо у 2012 році зарплата становила 41,8 % доходу, то на кінець 2021 року – 45,4 %. При цьому зарплата залишається основним джерелом доходу для 55 % українців. Інші доходи – це пенсії, соціальна допомога, доходи від бізнесу. Частка соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів у складі доходів потрохи скорочується і становила 33,3 % у 2021 році.

З початком повномасштабної війни в Україні держава, попри щомісячний дефіцит бюджету в 5 млрд дол. США, продовжує робити соціальні виплати вчасно. І навіть збільшує соціальну підтримку. Так, попри війну уряд проіндексував пенсії. В Україні 10,7 млн пенсіонерів, з яких 2,7 млн – працюють. Більшість пенсіонерів отримують виплати за віком, 13,9 % – за інвалідністю, 5,86 % – через втрату годувальника, 5,37 % – за вислугу років, 0,6 % – соціальні пенсії. У березні 2022 року було проведено індексацію пенсій для 10,7 млн осіб на 14 %, «військових» пенсій для 0,49 млн осіб – їх розмір у середньому збільшився на 787,2 грн. 3 жовтня провели перерахунок пенсій для 2,8 млн українців у віці 65 років і старше з страховим стажем від 30 і 35 років для жінок та чоловіків відповідно. Для 1,2 млн українців віком 70–75 років ввели щомісячну доплату у розмірі до 300 грн. Для пенсіонерів віком понад 80 років (таких 1,35 млн) компенсаційна виплата становить до 500 грн, для громадян 75–80 років (таких пенсіонерів 860 тисяч) – до 400 грн. 3 жовтня також змінився розмір міні-

мальної пенсії. Пенсіонерам, яким виповнилося 70 років зі страховим стажем щонайменше 35 років для чоловіків та 30 років для жінок, мінімальну пенсію підвищили до 3 тисяч гривень. У пенсіонерів від 80 років зі стажем 25 років у чоловіків та 20 років у жінок розмір пенсії становить не менше 2,6 тисячі грн. З 1 грудня зростуть пенсії через зростання прожиткового мінімуму – 2589 гривень на особу на місяць [15]. Зростання прожиткового мінімуму вплинуло на збільшення виплат малозабезпеченим сім'ям; аліментів; допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, у тому числі на дітей з інвалідністю; жінкам у зв'язку з вагітністю та пологами; одиноким матерям; особам, яка доглядають за хворою дитиною. На 2023 рік до держбюджету через війну зростання прожиткового мінімуму не закладено, тому розмір соціальних виплат зафіксовано на рік уперед.

У країні збільшилась кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Їх майже сім мільйонів, які втратили практично всі свої доходи. Українці, які отримали статус ВПО після 24 лютого 2022 року, отримують щомісячну грошову підтримку від держави у розмірі 3000 гривень на дитину чи особу з інвалідністю та 2000 гривень на дорослу людину. Урядом країни запроваджена в квітні 2022 року програма компенсації роботодавцям за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, яка передбачає надання підприємцям виплат впродовж 2 місяців в розмірі 6500 грн за кожного працевлаштованого з числа ВПО. Згідно з умовами програми компенсація надається роботодавцю, який взяв на роботу ВПО із заробітною платою не меншою за мінімальну (6500 грн), перебуває на обліку як платник єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, подав податкову звітність за 4 квартал 2021 року, або весь 2021 рік.

Держава вже виплатила 147 млн грн компенсації підприємцям, які взяли на роботу внутрішньо переміщених

осіб. Понад 8 тисяч підприємців отримали від Уряду компенсацію за працевлаштування 13200 українців, які змушені були переїхати з небезпечних регіонів країни. Виплати покликані допомогти переселенцям якнайшвидше налагодити життя на новому місці, забезпечувати себе й свою родину. Окрім того, вони також мають можливість відкрити власну справу в новому регіоні завдяки низці грантових програм від Уряду, за якими можна отримати від 50 тис. грн до кількох мільйонів на зачаткування й розвиток підприємництва [16]. Якщо влітку мали роботу та отримували дохід лише 30 % переселенців, то до грудня 2022 року їх кількість збільшилася до 40 % [17].

Війна катастрофічно звузила ринок праці в країні. Відбулось збільшення працюючих, яких відправлено у вимушені відпустки (за даними Пенсійного фонду, у відпуст-

ці без збереження заробітної плати у березні перебували 1437,4 тисячі застрахованих осіб, що у 2,2 разу більше, ніж у лютому) [18]. Відбулося зменшення зайнятих за рахунок тих, хто виїхав за кордон, та вимушено незайнятих осіб внаслідок бойових дій та окупації окремих областей.

Безробіття є одним із потужних факторів, який негативно впливає на доходи населення. Аналіз показників безробіття за методологією МОП за 1991–2021 роки показав, що рівень його суттєво коливався від 1,9% (1991–1992 рр.) до 11,7–11,9 % (1999–2000 рр.) (рис. 5). З 2014 року кількість безробітних становила 8,8–9,3 % у вікових групах. Серед молоді віком до 25 років цей показник завжди значно вищий – 19–20 %. В результаті на кінець 2021 року в країні було зареєстровано 1674,2 тис. безробітних осіб з рівнем безробіття 9,9 %.

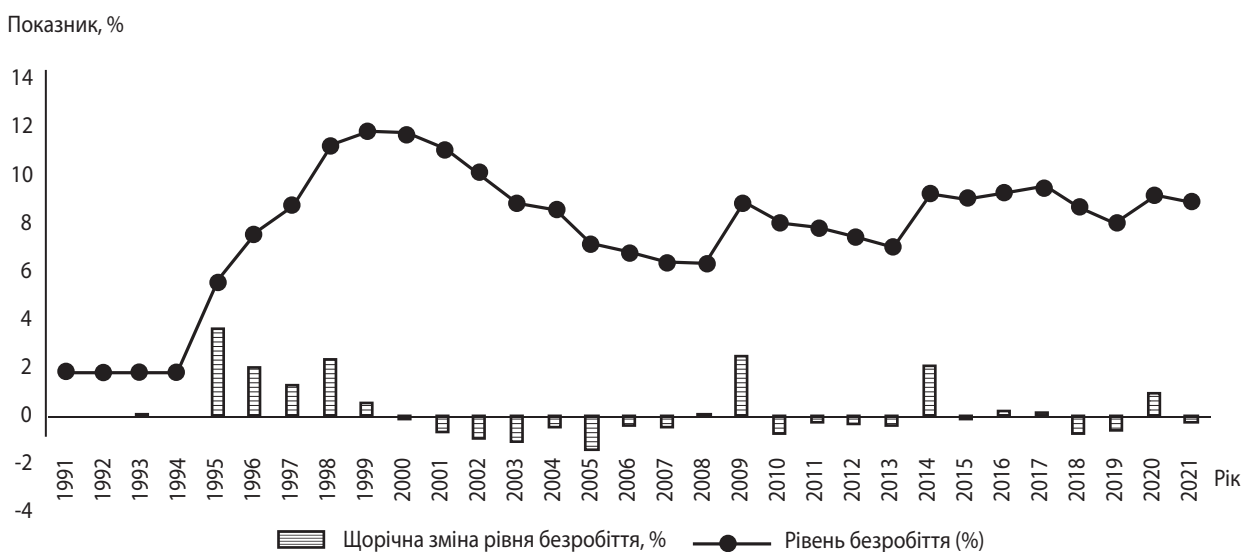

Рис. 5. Динаміка безробіття в Україні у 1991–2021 рр., %

Джерело: [19]

Станом на грудень 2022 року приблизно 2,6 млн українців офіційно мали статус безробітного. За оцінками Ради підприємців при Кабінеті міністрів України, повністю закрито 2 млн робочих місць. Найбільше безробітних зафіксовано серед колишніх працівників сфери торгівлі (23 %), переробної промисловості (17 %), державного управління, оборони, обов'язкового соціального страхування (11 %), сільського, лісового та рибного господарства (11 %). При цьому рівень зареєстрованого безробіття знижується. Якщо у червні 2022 року було зареєстровано 316 тис. офіційних безробітних, то станом на 1 грудня – 208,9 тис. осіб, що на 20 % менше, ніж в аналогічний період 2021 року. Зумовлено таке явище декількома факторами. Насамперед, значним скороченням кількості працездатного населення в країні через виїзди за кордон у пошуку прихистку і роботи.

По-друге, в умовах війни держава зменшила період виплат допомоги по безробіттю до 90 днів, ввела збільшення тривалості страхового стажу, що береться до уваги під час розрахунку розміру допомоги, обмежила максимальну суму місячної виплати тощо.

По-третє, чоловіки для реєстрації в Державній службі зайнятості як безробітні повинні надати документи з військкомату, а це не кожен воліє робити. Отже, послугами Державної служби зайнятості протягом січня-листопада 2022 року [20] скористалися понад 1 млн осіб, з них 839,1 тис. зареєстрованих безробітних, що на 24 %, або 270,6 тис. осіб менше, ніж у відповідному періоді минулого року. Отримували допомогу 763,0 тис. осіб (на 24 % менше порівняно з аналогічним періодом 2021 року).

Станом на 1 грудня 2022 року кількість вакансій, зареєстрованих в Державній службі зайнятості [20], становило 28,0 тис. одиниць, що на 54 % менше, ніж на відповідну дату 2021 року. Більшість вакансій налічується на підприємствах переробної промисловості (22 %), в оптовій та роздрібній торгівлі (16 %), у сфері освіти (10 %), у сфері охорони здоров'я та наданні соціальної допомоги (9 %), на транспорті та пошті (9 %). На одну вакансію наразі претендують в середньому 7,4 особи. Особливо високе навантаження у фінансовій і страховій діяльності (55 осіб). Навіть у сфері інформації та телекомунікацій скоротились вакансії і на одну вакансію в середньому припадає 16 охо-

чих працевлаштуватись. За сприяння центрів зайнятості у січні-листопаді 2022 року працевлаштовано 289,4 тис. осіб, у тому числі 236,7 тис. зареєстрованих безробітних, з них, 2,9 тис. осіб на нові робочі місця з компенсацією роботодавцям єдиного внеску. Також 45,5 тис. безробітних проходили професійне навчання. До громадських та інших робіт тимчасового характеру залучено 26,5 тис. осіб. За рівнем оплати праці станом на кінець вересня 2022 року 80 % були працевлаштовані на вакансії із зарплатою від 6,5 до 15 тис. грн, 13 % – із мінімальною зарплатою 6,5 тис. грн. Інші 7 % працевлаштувались із зарплатою більше 15 тис. грн.

Над проблемами працевлаштування безробітного населення працюють і приватні агенції [20], які за 9 місяців 2022 року працевлаштували 42,6 тис. осіб. Зокрема, ними в Україні на вакансії працевлаштовано 3,4 тис. осіб (8 %), направлено на роботу до іншого роботодавця – 14,8 тис. осіб (35 %), за кордоном працевлаштовано 24,4 тис. осіб (57 %). При цьому кількість працевлаштованих кадровими агентствами в Україні (на вакансії та до інших роботодавців) у 13 разів є меншою, ніж кількість працевлаштованих Державною службою зайнятості. Найбільш поширеними професіями, за якими працевлаштовувалися громадяни, були: асистент фармацевта; продавець продовольчих товарів, маркувальник; фармацевт; водій автотранспортних засобів; сортувальник у виробництві харчової продукції, фахівець, плодоовочівник, продавець-консультант. Переважна більшість громадян – 15,7 тис. осіб (65 %) була працевлаштована агентствами Одеської області (морський транспорт). Найбільшими потоки трудових міграцій – до Кіпру (4,3 тис. осіб, або 17 % від загальної кількості працевлаштованих), до Польщі (3,4 тис.); Великої Британії (2,4 тис.); Німеччини (2,1 тис.); Угорщини (1,6 тис.); Бельгії (1,0 тис. осіб); Греції (927 осіб); Панами (767 осіб); Нідерландів (747 осіб); Сінгапуру (730 осіб). В Україні приватні агентства зайнятості працевлаштували 34 % зареєстрованих ними безробітних на вакансії із мінімальною заробіт-

ною платою, 52 % – із зарплатою від 6,5 до 19,5 тис. грн, 7 % – із зарплатою від 19,5 до 32,5 тис. грн, а також 7 % – із зарплатою понад 32,5 тис. грн.

В уряді прогнозують, що загальне скорочення кількості зайнятих осіб за підсумком всіх факторів за 2022 рік може досягти 5,0 млн осіб, а зростання рівня безробіття може досягти 30 відсотків.

Доходи українців суттєво з'їдають інфляція та девальвація, які викликали підвищення цін та збільшення витрат. Інфляція має два типи: інфляція попиту (високі доходи населення, дефіцит товару на ринку) та інфляція пропозиції (низькі доходи населення, подорожчання собівартості товару на ринку). Для України характерним є другий тип інфляції пропозиції. На рис. 6 зображено стрибки інфляції в Україні протягом 2000–2021 рр. Значні сплески інфляції спостерігались у 2000 р. – 28,2 %, 2008 р. – 25,23 %, 2015 р. – 48,7 %. Станом на кінець листопада 2022 року інфляція в Україні становила 25,7 % (рис. 7).

У воєнний час ціни на харчові продукти та паливо зростали випереджальними темпами. Викликано це насамперед зростанням цін на енергоресурси, які є обов'язковим елементом собівартості у всіх без винятку товарів і послуг. Ціни на продовольчі товари збільшились на 33,5 %, зокрема, фрукти – на 70,5 %, овочі – 49,6 %, риба та рибопродукти – 44,5 %, безалкогольні напої – 35,2 %, цукор – 32,9 %, молоко, сир та яйця – 31,5 %.

Зростання цін на паливо та мастила на 64,3 % викликало зростання вартості транспортних послуг на 27,6 %. Збільшились ціни практично на всі послуги. Так, освітні послуги зросли на 9,8 % в основному за рахунок цін на дошкільну та початкову освіту (на 33,9 %). Послуги сфери охорони здоров'я зросли на 18,8 %, в основному на медикаменти та обладнання (20,8 %). Вартість послуг ресторанів і готелів збільшилась на 20,8 %. Щодо комунальних платежів, то вони зросли лише на 5,8 % за рахунок збільшення цін на утримання та ремонт житла (24,2 %), каналізацію (14,9 %) і водопостачання (12,0 %) [21]

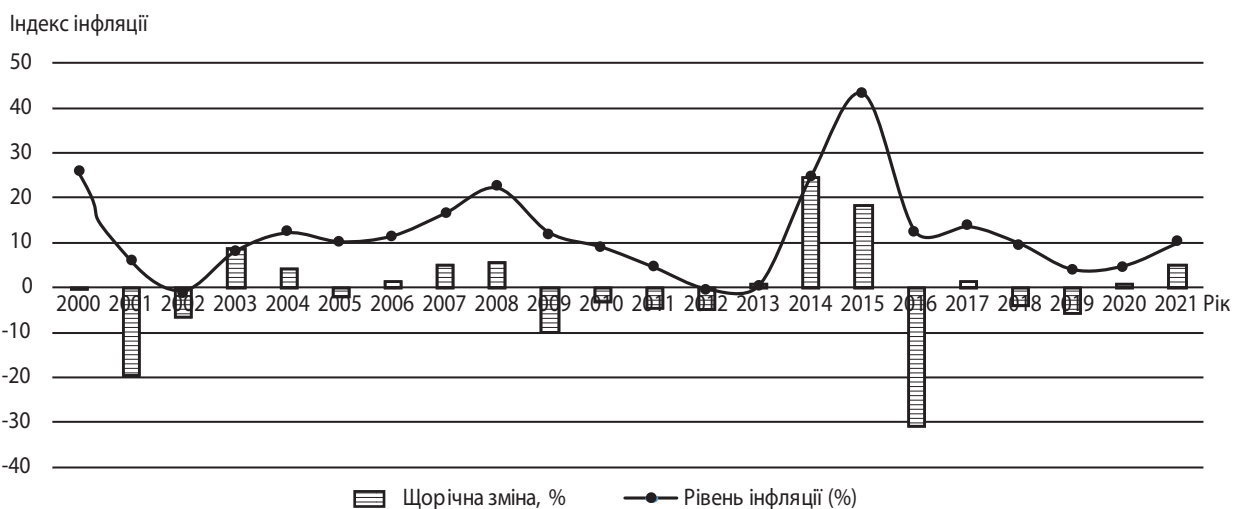

Рис. 6. Індекс інфляції в Україні в 2000–2021 рр.

Джерело: [21]

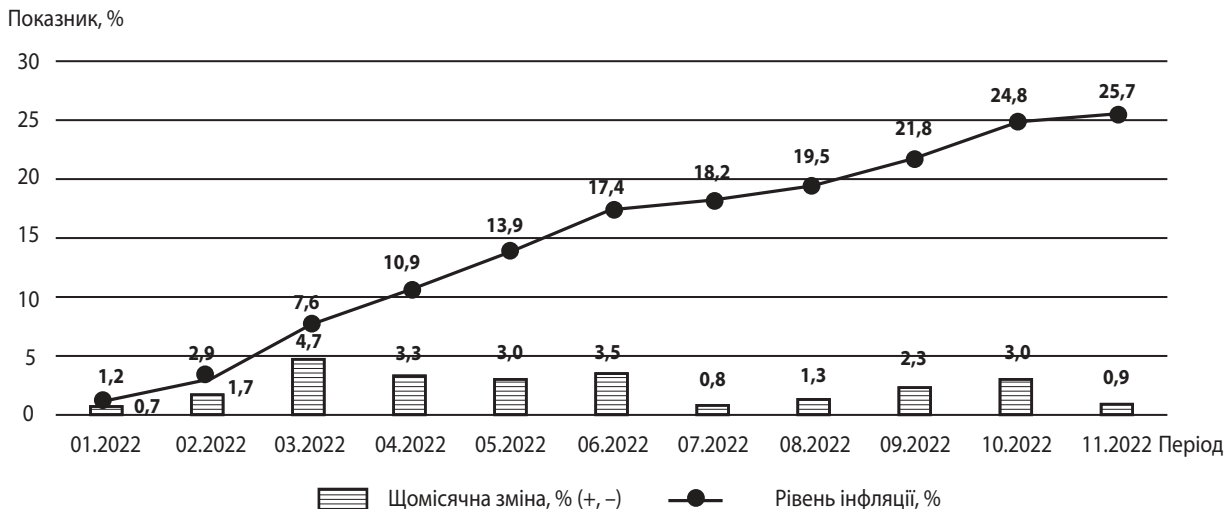

Рис. 7. Динаміка інфляції в Україні у 2022 році

Джерело: [21]

Після російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року курс гривні до долара США також став барометром міцності національної економіки. У липні 2022 року НБУ був змушений девальвувати гривню приблизно на 25 %, щоб послабити тиск на валютні резерви, відновити зовнішню конкурентоспроможність України, збільшити бюджетні надходження і зрівняти офіційний та готівковий курси (курс «чорного ринку»).

Водночас чинники інфляції з боку попиту залишаються пригніченими. Скорочення реальних доходів населення та масове безробіття спричиняють звуження споживчого попиту та скорочення реального ВВП. Також близько 500 тис. чоловіків було мобілізовано до лав ЗСУ, що обмежує їх участь в економічному обороті країни, знижує сукупний попит [22].

Висновки. Отже, розв'язана російським агресором повномасштабна війна в Україні, яка супроводжується окупацією українських територій, веденням активних бойових дій, руйнуванням підприємств, об'єктів критичної інфраструктури, призвела до скорочення національної економіки і падіння ВВП. Закриття і скорочення робочих місць, зростання вимушеної неповної зайнятості та безробіття, зменшення заробітної плати призвело до падіння доходів українців. Бідність та зубожіння охопили широкі верстви населення. Кількість бідних дітей в Україні, за даними ООН, збільшилась через війну на півмільйона.

Міжнародні організації та український уряд розробляють різні прогнози щодо подальшого падіння національної економіки та рівня бідності. Якщо війна затягнеться протягом наступного року, то згідно з найгіршим прогнозом Програми розвитку ООН (ПРООН) рівень бідності українського населення може досягти 90,5 %, з них 28 % можуть мати високий ризик повернутися до крайньої бідності, а 62,5 % – перетнути межу бідності [23]. Глибину падіння ВВП України на 2023 році Світовий банк спрогнозував на рівні 3,3 %, Oxford Economics – 2,5 %, Dragon Capital – 5 %, Concorde Capital – 7 %, CFO Club – 8,48 %. Найвищий рівень інфляції у 2023 році на рівні 28 % прогнозує Міністерство економіки країни, найнижчий – 18 % – Dragon Capital

і Сенс Банк [24]. Дефіцит електроенергії може посилити споживчу інфляцію, за підсумками 2023 року, на 1–2 в. п. Вітчизняні експерти прогнозують темпи падіння реальних доходів населення на 15–20 в. п. меншими, ніж темпи падіння реального ВВП. Отож, реальне скорочення доходів може скласти 20–30 % [25].

Підтримка і відновлення національної економіки, а отже, і подолання бідності неможливі без міжнародної фінансової допомоги. За даними НБУ у 2022 році міжнародні партнери надали Україні близько 32 млрд дол. США, що забезпечило уряду можливість профінансувати сферу освіти, охорони здоров'я, роботу органів влади, надати соціальний захист громадянам, які його потребують. Значна частина коштів від партнерів надходила у вигляді позик, через що протягом року зростав розмір державного боргу. Уряд в 2023 році буде намагатись уникнути емісійного фінансування бюджету, яке мало місце у 2022 році, однак ситуація залишається складною.

Вважаємо, що в такі важкі часи для країни для збереження її людського капіталу потрібно максимально підтримувати розвиток вітчизняної економіки, насамперед тих сфер, які зможуть відновити її діяльність на новому, технологічному рівні. Це, насамперед, ІТ-сфера і сфера освіти. Завдяки можливостям дистанційної роботи та акценту саме на людський потенціал, ці сфери менш залежні від географічних чи ресурсних умов. Попри скорочення діяльності ІТ-компаній на внутрішньому і міжнародному ринках, вони продовжують працювати, розробляють продукцію і здійснюють експорт ІТ-послуг, поповнюють бюджет країни. Ця сфера розвивається і буде розвиватись, тому може слугувати платформою для модернізації інших галузей економіки, промисловості, транспорту, будівництва тощо, що сприятиме підвищенню зайнятості населення та збільшенню їх доходів. З боку освіти, особливо закладів вищої освіти, потрібно підвищити якісну підготовку майбутніх фахівців із навичками роботи з digital-інструментами, засобами візуалізації, великими обсягами даних, вміннями керувати неструктурованими даними, планувати і організовувати процеси, ефективно комунікувати.

ЛІТЕРАТУРА

1. World Bank: Extreme poverty here to stay // DW. URL: <https://www.dw.com/en/world-bank-extreme-poverty-here-to-stay/a-63346922>
2. Прасад А. Війна в Україні та пандемія звели нанівець десятиліття глобальної боротьби з бідністю – Світовий банк // Forbes. URL: <https://forbes.ua/news/viyna-v-ukraini-ta-pandemiya-zveli-nanivets-desyatilittya-globalnoi-borotbi-z-bidnistyu-svitoviy-bank-05102022-8798>
3. Прасад А. Світова економіка втратить \$1 трлн через вторгнення Росії в Україну – The Economist // Forbes. URL: <https://forbes.ua/news/svitova-ekonomika-vtratat-1-trln-cherез-vtorgnennya-rosii-v-ukrainu-the-economist-05082022-7541>
4. Кількість людей в Україні, які живуть за межею бідності, збільшилася в 10 разів // Хмарочос. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2022/10/17/killist-lyudej-v-ukrayini-yaki-zhyvut-za-mezheju-bidnosti-zbilshylasya-v-10-raziv/>
5. Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Estimated \$349 Billion // The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/09/09/ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-estimated-349-billion>
6. Бородчук Н., Черенко Л. Бідність та нерівні можливості дітей в Україні. Київ: Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України, 2021. URL: <https://idss.org.ua/public>
7. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу. Умань: Видавець «Сочинський М. М.», 2020. 456 с.
8. Прогнозна оцінка рівня бідності в Україні у 2022 році за трьома сценаріями розвитку соціально-економічних процесів внаслідок російсько-української війни. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України, 2022. URL: <https://idss.org.ua/public>
9. Бідність. Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. // Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/poverty>
10. Poverty Rate by Country 2023 // World Population Review. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/poverty-rate-by-country>
11. Жирій К. Економічний розрив між Україною та країнами Європи збільшився – дослідження // УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/ekonomichnij-rozriv-mizh-ukrajinoju-ta-krajnami-evropi-zbilshivsya-doslidzhennya-11517163.html>
12. Національні рахунки. Економічна статистика. Статистична інформація // Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
13. Соколенко Є. Рівень бідності в Україні зростає удвічі – Світовий банк дав невтішний прогноз // УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/riven-bidnosti-v-ukrajini-zroste-udesyatero-svitoviy-bank-dav-nevtishnij-prognoz-12013236.html>
14. Доходи та витрати населення України. Експрес-випуски // Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Як змінилися виплати пенсіонерам у 2022 році. *Слово і Діло*: веб-сайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/27/infografika/suspilstvo/yak-zminylysya-vyplaty-pensioneram-2022-rocz>
16. Держава компенсувала підприємцям 147 млн грн за працевлаштування понад 13 тисяч переселенців // Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=2ada85fa-18e8-4cc5-a3cc-5fc9ed17b24f&title=DerzhavaKompensovalaPidprimsiam147-MlnGrnZaPratsevlaShtuvanniaPonad13-TisjachPereselentsiv>
17. Реальні доходи українців з лютого до грудня впали на 21% – ЦЕС // UA-Retail.com. <https://ua-retail.com/2022/12/realni-dohodi-ukra%D1%97nciv-z-lyutogo-do-grudnya-vpali-na-21-ces/>
18. У 2022 році кількість безробітних може сягнути 5 мільйонів осіб – проєкт бюджету // Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/250064-v-2022-godu-kolichestvo-bezrobotnykh-mozhet-dostich-5-millionov-chelovek-proekt-byudzhet>
19. Занятість та безробіття. Ринок праці. Економічна та соціальна статистика. Статистична інформація // Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
20. Аналітична та статистична інформація // Державна служба зайнятості України. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67>
21. Індекс інфляції в Україні 2022 // Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation>
22. Данилишин Б. Інфляція у листопаді: Зубожіння та масове безробіття серед основних чинників // Еспресо. URL: <https://espresso.tv/inflyatsiya-u-listopadi-zubozhinnya-ta-masove-bezrobottya-sered-osnovnykh-chinnikiv>
23. Курс гривні, інфляція та ВВП: що чекає на економіку України у 2023 році // Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/12/29/695546/>
24. Заражевська С. Назад у 90-ті? Економіка України може втратити до 50%. Чи означає це, що українці збідніють удвічі // Forbes. URL: <https://forbes.ua/inside/nazad-u-90-ti-ekonomika-ukraini-mozhe-vtratat-dohod-50-chi-oznachae-tse-shcho-ukraintsi-zbidniyut-29042022-5740>

REFERENCES

- "Analitichna ta statystychna informatsiia" [Analytical and Statistical Information]. Derzhavna sluzhba zainiatosti Ukrainy. <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67>
- "Bidnist. Posibnyk z osvity v oblasti prav liudyny za uchasti molodi" [Poverty. Manual on Education in the Field of Human Rights with the Participation of Young People]. Council of Europe. <https://www.coe.int/uk/web/compass/poverty>
- Borodchuk, N., and Cherenko, L. "Bidnist ta nerivni mozlyvosti ditei v Ukraini" [Poverty and Unequal Opportunities for Children in Ukraine]. Kyiv: Dytyachyi fond OON (YuNISEF) v Ukraini ta Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M. V. Ptukhy Nacionalnoi akademii nauk Ukrainy, 2021. <https://idss.org.ua/public>
- "Derzhava kompensovala pidpriemtsiam 147 mln hrn za pratsevlaShtuvannia ponad 13 tysiach pereselentsiv" [The State Compensated Entrepreneurs with UAH 147 Million for the Employment of More than 13,000 Displaced People]. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=2ada85fa-18e8-4cc5-a3cc-5fc9ed17b24f&title=DerzhavaKompensovalaPidprimsiam147-MlnGrnZaPratsevlaShtuvanniaPonad13-TisjachPereselentsiv>
- "Dokhody ta vytraty naseleennia Ukrainy. Ekspres-vypusky" [Incomes and Expenses of the Population of Ukraine. Express Issues]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <https://www.ukrstat.gov.ua/>
- Danylyshyn, B. "Inflatsiia u lystopadi: Zubozhinna ta masove bezrobittia sered osnovnykh chynnykiv" [Inflation in November: Impoverishment and Mass Unemployment Among the Main

Factors]. Espresso. <https://espresso.tv/inflyatsiya-u-listopadi-zubozhinnya-ta-masove-bezrobittya-sered-osnovnikh-chinnikov>

"Indeks inflatsii v Ukraini 2022" [Inflation Index in Ukraine 2022]. Minfin. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation>

"Killist liudei v Ukraini, yaki zhyvut za mezheiu bidnosti, zbilshylasia v 10 raziv" [The Number of People Living Below the Poverty Line in Ukraine Has Increased 10 Times]. Khmarochos. <https://hmarochos.kiev.ua/2022/10/17/killist-lyudej-v-ukrayini-yaki-zhyvut-za-mezheiu-bidnosti-zbilshylasya-v-10-raziv/>

"Kurs hryvni, inflatsiia ta VVP: shcho chekaie na ekonomiku Ukrainy u 2023 rotsi" [The Hryvnia Exchange Rate, Inflation and GDP: What Awaits the Economy of Ukraine in 2023]. Ekonomichna pravda. <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/12/29/695546/>

Libanova, E. M. *Bidnist naseleennia Ukrainy: metodolohiia, metodyka ta praktyka analizu* [Poverty of the Population of Ukraine: Methodology, Methodology and Practice of Analysis]. Uman: Vydavets «Sochynskiy M. M.», 2020.

"Natsionalni rakhunky. Ekonomichna statystyka. Statystychna informatsiia" [National Accounts. Economic Statistics. Statistical Information]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <https://www.ukrstat.gov.ua/>

"Poverty Rate by Country 2023". World Population Review. <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/poverty-rate-by-country>

"Prohnozna otsinka rivnia bidnosti v Ukraini u 2022 rotsi za tryoma stsenariiami rozvytku sotsialno-ekonomichnykh protsesiv vnaslidok rosiisko-ukrainskoi viiny" [Forecast Assessment of the Level of Poverty in Ukraine in 2022 According to Three Scenarios of the Development of Socio-economic Processes as a Result of the Russian-Ukrainian War]. Kyiv : Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M. V. Ptukhy Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy, 2022. <https://idss.org.ua/public>

Prasad, A. "Svitova ekonomika vtratyt \$1 trln cherez vtorhennia Rosii v Ukrainu - The Economist" [The World Economy Will Lose \$1 Trillion Due to Russia's Invasion of Ukraine - The Economist]. Forbes. <https://forbes.ua/news/svitova-ekonomika-vtratit-1-trln-cherez-vtorgnennya-rosii-v-ukrainu-the-economist-05082022-7541>

Prasad, A. "Viina v Ukraini ta pandemiia zveli nanivets desiatylittia hlobalnoi borotby z bidnistiu - Svitoviy bank" [The War in Ukraine and the Pandemic Have Nullified Decades of the Global Fight Against Poverty - World Bank]. Forbes. <https://forbes.ua/news/viina-v-ukraini-ta-pandemiya-zveli-nanivets-desyatylittya-globalnoi-borotby-z-bidnistiu-svitoviy-bank-05102022-8798>

"Realni dokhody ukrainsiv z liutoho do hrudnia vply na 21 % - TsES" [Real Incomes of Ukrainians Fell by 21% from February to December - CES]. UA-Retail.com. <https://ua-retail.com/2022/12/realni-dokhodi-ukra%D1%97nciv-z-lyutogo-do-grudnya-vpali-na-21-ces/>

Sokolenko, Ye. "Riven bidnosti v Ukraini zroste udesiatero - Svitoviy bank dav nevtishnyi prohnoz" [The Level of Poverty in Ukraine Will Increase Tenfold - the World Bank Gave a Disappointing Forecast]. UNIAN. <https://www.unian.ua/economics/finance/riven-bidnosti-v-ukrajini-zroste-udesiatero-svitoviy-bank-dav-nevtishnyi-prohnoz-12013236.html>

"U 2022 rotsi killist bezrobitnykh mozhe siahnuty 5 milioniv osib - proiekt biudzhetu" [In 2022, the Number of Unemployed May Reach 5 Million People - The Draft Budget]. Sudovo-yurydychna hazeta. <https://sud.ua/uk/news/publication/250064-v-2022-godu-kolichestvo-bezrobotnykh-mozhet-dostich-5-millionov-chelovek-proiekt-byudzheta>

"Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Estimated \$349 Billion". The World Bank. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/09/09/ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-estimated-349-billion>

"World Bank: Extreme poverty here to stay". DW. <https://www.dw.com/en/world-bank-extreme-poverty-here-to-stay/a-63346922>

"Yak zminylysia vyplaty pensioneram u 2022 rotsi" [How Pension Payments Have Changed in 2022]. Slovo i Dilo: veb-sait. <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/27/infografika/suspilstvo/yak-zminylysia-vyplaty-pensioneram-2022-roci>

"Zainiatist ta bezrobittia. Rynok pratsi. Ekonomichna ta sotsialna statystyka. Statystychna informatsiia" [Employment and Unemployment. Labor Market. Economic and Social Statistics. Statistical Information]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Zarazhevska, S. "Nazad u 90-ti? Ekonomika Ukrainy mozhe vtratyt do 50%. Chy oznachaie tse, shcho ukrainsi zbidniut udvichi" [Back to the 90s? Ukraine's Economy May Lose Up to 50%. Does This Mean That Ukrainians Will Be Twice as Poor?]. Forbes. <https://forbes.ua/inside/nazad-u-90-ti-ekonomika-ukraini-mozhe-vtratiti-do-50-chi-oznachaie-tse-shcho-ukrainsi-zbidniyut-udvichi-29042022-5740>

Zhyrii, K. "Ekonomichnyi rozryv mizh Ukrainoiu ta krainamy Yevropy zbilshyvsia - doslidzhennia" [The Economic Gap between Ukraine and European Countries Has Increased - Research]. UNIAN. <https://www.unian.ua/economics/finance/ekonomichny-rozryv-mizh-ukrajinoju-ta-krajnami-yevropi-zbilshyvsia-doslidzhennya-novini-ukrajina-11517163.html>

Стаття надійшла до редакції 16.11.2022 р.